

การพัฒนารูปแบบส่งเสริมสุขภาพเพื่อป้องกันอันตราย และควบคุมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในเกษตรกรแบบมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในพื้นที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลขามป้อม จังหวัดชัยภูมิ

สาวิตรี เพ็ญพิมพ์

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลขามป้อม อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อศึกษาพัฒนารูปแบบส่งเสริมสุขภาพการป้องกันอันตรายและควบคุมการใช้สารกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรของภาคีเครือข่ายในพื้นที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลขามป้อม อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ โดยใช้รูปแบบวงจรวิจัยของ Kemmis และ McTaggart ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ วางแผน (Plan) ปฏิบัติการ (Act) การสังเกต (Observe) และสะท้อนผล (Reflect) โดยกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 เกษตรกรกลุ่มเสี่ยงมีผลการตรวจเอ็นไซม์โคลีนเอสเตอเรสสูง อาศัยในเขตพื้นที่รับผิดชอบโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลขามป้อม อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ กลุ่มตัวอย่างจำนวน 103 คน และกลุ่มที่ 2 กลุ่มตัวอย่างภาคีเครือข่าย คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง รวมทั้งสิ้นจำนวน 40 คน และเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลส่วนบุคคล การทดสอบความรู้ในการป้องกันและควบคุมอันตรายจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และการปฏิบัติตัวในการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกร วิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบค่าคะแนนด้านความรู้ การปฏิบัติตัวในการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ก่อนและหลังการพัฒนารูปแบบ ใช้สถิติ paired t-test และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาการป้องกันอันตรายและควบคุมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในเกษตรกรในชุมชนของกลุ่มตัวอย่างมีคะแนนเฉลี่ยความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับการป้องกันอันตรายและควบคุมการใช้สารกำจัดศัตรูพืชมากกว่าก่อนการพัฒนามีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.001$) มีการปฏิบัติตัวและการมีส่วนร่วมในการป้องกันอันตรายและควบคุมการใช้สารกำจัดศัตรูพืชอยู่ในระดับมากกว่าก่อนการพัฒนา ในภาพรวมหลังการได้รับรูปแบบกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการมีความรู้และการปฏิบัติตัวในการป้องกันอันตรายและควบคุมการใช้สารกำจัดศัตรูพืชที่ถูกต้องเพิ่มขึ้น

คำสำคัญ: การป้องกันอันตราย; ควบคุมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช; ภาคีเครือข่าย; ส่งเสริมสุขภาพ

วันรับ: 13 ก.พ. 2569

วันแก้ไข: 16 มี.ค. 2569

วันตอบรับ: 18 มี.ค. 2569

บทนำ

จากข้อมูลพื้นฐานการเกษตรระดับอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ประจำปี 2564 มีจำนวน 11 ตำบล

มีพื้นที่ทำการเกษตร 308,314 ไร่ โดยมีแรงงานทางการเกษตร จำนวน 32,314 คน พบว่ามีการใช้สารเคมีในการทำการเกษตรร้อยละ 80⁽¹⁾ การคัดกรองความเสี่ยงและตรวจหาระดับของเอ็นไซม์โคลีนเอสเตอเรส ในปี พ.ศ. 2564

จำนวน 2,445 คน พบว่า เกษตรกรมีผลเลือดในระดับที่เสี่ยงและไม่ปลอดภัย 512 คน คิดเป็นร้อยละ 20.94 เทียบกับปี พ.ศ. 2562 จำนวน 1,752 คน พบว่า เกษตรกรมีผลเลือดในระดับที่เสี่ยงและไม่ปลอดภัย 690 คน คิดเป็นร้อยละ 39.38⁽²⁾ ข้อมูลการตายของประชาชนอำเภอเกษตรสมบูรณ์ 5 ปีย้อนหลัง (พ.ศ. 2559-2564) สาเหตุการตายที่สำคัญและมีจำนวนค่อนข้างสูง ซึ่งอาจจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช คือ โรคมะเร็ง เป็นจำนวน 139, 143, 137, 137 และ 167 คนตามลำดับ⁽³⁾ จากการศึกษาผู้ป่วยที่ได้รับพิษจากสารเคมีชี้ให้เห็นว่าการใช้สารเคมีในภาคเกษตรกรรมของประชาชนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเจ็บป่วยของประชาชนจากแบบรายงานผลปฏิบัติงานด้านอาชีวอนามัยและสิ่งแวดล้อม พบว่าประชาชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมีพฤติกรรมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่ไม่ถูกต้อง ได้แก่ ไม่สวมใส่เสื้อกาวน์ถุงมือ แวนตาอิมัล หรืออุปกรณ์ป้องกันตนเองในขณะที่ใช้สารเคมี⁽⁴⁾

ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้เห็นความสำคัญปัญหาที่เกิดขึ้นจึงได้สนใจที่จะศึกษาพัฒนารูปแบบส่งเสริมสุขภาพการป้องกันอันตรายและควบคุมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในเกษตรกรโดยใช้การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายพื้นที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลขามป้อม อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ โดยเน้นการมีส่วนร่วมภาคีเครือข่ายในระดับชุมชน โดยการใช้เทคนิคกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาการใช้สารเคมีที่ถูกต้องและปลอดภัยของเกษตรกร ในพื้นที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลขามป้อม อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ

วิธีการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบเชิงปฏิบัติการเพื่อศึกษาพัฒนารูปแบบส่งเสริมสุขภาพการป้องกันอันตรายและควบคุมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในเกษตรกรโดยใช้การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายพื้นที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลขามป้อม อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ โดยใช้วงจร PAOR ร่วมการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการตามรูปแบบวงจรวิจัยของ Kemmis McTaggart⁽⁵⁾ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ วางแผน (Plan) ปฏิบัติการ

(Act) การสังเกต (Observe) และสะท้อนผล (Reflect) โดยกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

1. เกษตรกรกลุ่มเสี่ยงมีผลการตรวจเอ็นซีเอ็มโคลีน-เอสเตอเรสระดับสูง อาศัยในเขตพื้นที่รับผิดชอบโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลขามป้อม อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ กลุ่มตัวอย่างจำนวน 103 คน

2. กลุ่มตัวอย่างภาคีเครือข่ายมีส่วนเกี่ยวข้องประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลกุดเสลา อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และเกษตรกรตำบล

คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกคือเป็นผู้ที่สามารถอ่านออกเขียนได้ มีความสมัครใจและยินดีเข้าร่วมกิจกรรมตลอดระยะเวลาการวิจัย รวมทั้งสิ้นจำนวน 40 คน จึงทำการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลก่อนและหลังพัฒนาแบบสัมภาษณ์ใช้ในการสนทนากลุ่มเป้าหมายเพื่อเก็บข้อมูลการดำเนินงาน ปัญหา อุปสรรคปัจจัยแห่งความสำเร็จของการดำเนินงาน เป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างแบบสังเกต เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยใช้สำหรับสังเกตการณ์การดำเนินงานของผู้เข้าร่วมวิจัยในขั้นตอนต่างๆ ในการประชุมเชิงปฏิบัติการตามกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (appreciation-influence-control; AIC) สังเกตพฤติกรรมในการปฏิบัติงานตามแผนการสนทนากลุ่มกับตัวแทนเกษตรกร ตัวแทนแกนนำชุมชน และตัวแทนหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง กระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วมในขั้นการวิเคราะห์สถานการณ์ การสร้างภาพฝันและกำหนดโครงการ กิจกรรม แบบสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์ การประชุมและการประเมินผล จากการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ มาวิเคราะห์ เพื่อสะท้อนผลการปฏิบัติงานตามแผนในแง่มุมมองและวิธีการต่างๆ โดยสะท้อนผลจากเครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลว่าบรรลุหรือไม่บรรลุเป้าหมายการดำเนินงานการป้องกันอันตรายและควบคุมการใช้สารกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรในชุมชน

กลุ่มตัวอย่าง

1. บุคคลที่เป็นภาคีเครือข่ายมีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานการป้องกันอันตรายและการควบคุมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรในพื้นที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลขามป้อม อำเภอเกษตรสมบูรณ์

จังหวัดชัยภูมิ ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลกุดเลาะ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และเกษตรตำบล คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกคือเป็นผู้ที่สามารถอ่านออกเขียนได้ มีความสนใจและยินดีเข้าร่วมกิจกรรมตลอดระยะเวลาการวิจัย รวมทั้งสิ้นจำนวน 40 คน

2. เกษตรกรกลุ่มเสี่ยงมีผลการตรวจเอ็นซีเอ็มโคลีนเอสเตอเรสระดับสูงอาศัยในเขตพื้นที่รับผิดชอบโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลขามป้อม อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง เกษตรกรกลุ่มเสี่ยงมีผลการตรวจเอ็นซีเอ็มโคลีนเอสเตอเรสระดับสูงในเขตพื้นที่รับผิดชอบโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลขามป้อม อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ มีจำนวนทั้งสิ้น 103 คน

กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาเชิงคุณภาพ

1. สันทนาการ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มได้แก่ (1) ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลกุดเลาะ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และเกษตรตำบล และ (2) เกษตรกรกลุ่มเสี่ยงมีผลการตรวจเอ็นซีเอ็มโคลีนเอสเตอเรสระดับสูง อาศัยอยู่ในพื้นที่รับผิดชอบของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลขามป้อม อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ กลุ่มละ 15-20 คน

2. สัมภาษณ์เชิงลึก เลือกกลุ่มตัวอย่างจากการสนทนากลุ่ม จำนวน 30 คน

การคัดเลือกตัวอย่าง

เกณฑ์การคัดเลือกผู้เข้าร่วมการวิจัย เป็นเกษตรกรกลุ่มเสี่ยงมีผลการตรวจเอ็นซีเอ็มโคลีนเอสเตอเรสสูงอาศัยในเขตพื้นที่รับผิดชอบโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลขามป้อม อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ สามารถอ่าน เขียน หนังสือภาษาไทย หรือได้ตอบสื่อสารได้ เกณฑ์การคัดออกผู้เข้าร่วมการวิจัย คือ ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ครบทุกขั้นตอนของการดำเนินการวิจัยย้ายออกจากพื้นที่ระหว่างการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย เครื่องมือในการเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มี 2 ประเภทคือ

1. แบบสอบถามที่สร้างขึ้นโดยศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 1 ชุด แบ่งออกเป็น 3 ส่วน

คือส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล ประวัติการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ข้อมูลการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และประกอบด้วยคำถามปลายเปิด จำนวน 12 ข้อ ส่วนที่ 2 การทดสอบความรู้เรื่องการป้องกันและควบคุมอันตรายจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช เป็นแบบสอบถาม 2 ตัวเลือก คือ ถูกหรือผิด จำนวน 13 ข้อ โดยใช้แบบอิงเกณฑ์⁽⁶⁾ ส่วนที่ 3 การปฏิบัติในการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกร จำนวน 35 ข้อ แปลผลคะแนนจัดเป็น 3 ระดับ ใช้เกณฑ์แบ่งกลุ่มตามแนวคิดของ Best⁽⁷⁾

2. เครื่องมือการศึกษาเชิงคุณภาพ มีดังนี้ แบบสังเกต (observation) เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยใช้สำหรับสังเกตการณ์การดำเนินงานของผู้เข้าร่วมวิจัยในขั้นตอนต่างๆ ในการประชุมเชิงปฏิบัติการตามกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม โดยเป็นการสังเกตในขั้นตอนการประชุมและทำกิจกรรมต่างๆ ในขั้นการพัฒนาารูปแบบโดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย สันทนาการกับตัวแทนเกษตรกร ตัวแทน-แกนนำชุมชน และตัวแทนหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง กระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วมในขั้นการวิเคราะห์สถานการณ์ การสร้างภาพฝันและกำหนดโครงการกิจกรรม และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้ในการสนทนากลุ่มเป้าหมายเพื่อเก็บข้อมูลการดำเนินงาน ปัญหา อุปสรรค ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการดำเนินงาน เป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยดำเนินงานวิจัยตามขั้นตอนดังนี้

1. ตรวจสอบความตรงของเนื้อหา (content validity) โดยนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการป้องกันอันตรายและการควบคุมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกร จำนวน 3 ท่าน คือสาธารณสุขอำเภอ ผู้ช่วยสาธารณสุขอำเภอที่รับผิดชอบงาน และผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลขามป้อม ตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสมของภาษา ความครอบคลุม และความสอดคล้องของเนื้อหา และผู้วิจัยได้นำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมในการเก็บข้อมูล

2. การตรวจสอบความเชื่อมั่น (reliability) จากนั้นผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามเฉพาะส่วนที่ 2 และ 3 ที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้กับเกษตรกรกลุ่มเสี่ยงมีผลการตรวจเอ็นซีเอ็มโคลีนเอสเตอเรสระดับสูง ที่ไม่ใช้

กลุ่มตัวอย่างในตำบลฤๅษะ จำนวน 30 คน แล้วนำมาหาความเชื่อมั่น ได้ผลดังนี้คือ แบบทดสอบความรู้เกี่ยวกับสารเคมีกำจัดศัตรูพืช เท่ากับ 0.73 และแบบวัดด้านการปฏิบัติในการป้องกันและควบคุมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกร ได้ค่าความเที่ยงเท่ากับ 0.79

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

1.1 สถิติเชิงพรรณนา สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป ระดับความรู้เกี่ยวกับสารเคมีกำจัดศัตรูพืช การปฏิบัติตัวในการป้องกันและควบคุมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกร วิเคราะห์ด้วยการแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

1.2 สถิติเชิงอนุมาน สำหรับการเปรียบเทียบค่าคะแนนด้านความรู้เกี่ยวกับสารเคมีกำจัดศัตรูพืช การปฏิบัติตัวในการป้องกันและควบคุมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกร ก่อนและหลังการพัฒนาารูปแบบ ใช้สถิติ paired t-test

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และมีการตรวจสอบข้อมูล (triangulate) เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

การพิทักษ์สิทธิของกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการขอเอกสารรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมในมนุษย์ เลขที่ 22/2568 สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดชัยภูมิในพื้นที่เพื่อแจ้งถึงวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยจึงดำเนินการตามขั้นตอนของการวิจัย และชี้แจงเรื่องสิทธิของกลุ่มตัวอย่างในการยินยอมเข้าร่วมโครงการวิจัยตามความสมัครใจ ข้อมูลทั้งหมดของกลุ่มตัวอย่างจะเก็บเป็นความลับ จะไม่ระบุชื่อหรือที่อยู่ของกลุ่มตัวอย่างจะทำลายข้อมูลภายใน 1 ปีภายหลังจากที่ผลการวิจัยได้รับการเผยแพร่แล้วโดยเปิดเผยข้อมูลทางวิชาการในภาพรวมเท่านั้น

ผลการศึกษา

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

ผลการศึกษาข้อมูลทั่วไป พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาเป็นส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 40-49 ปี ร้อยละ 76.69 เป็น

เพศชาย ร้อยละ 79.61 เพศหญิง ร้อยละ 20.39 สถานภาพคู่/สมรส ร้อยละ 87.37 ระดับการศึกษามัธยมศึกษา/ปวช./ปวส. ร้อยละ 62.13 การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชทั้งหมด ร้อยละ 100 ระยะเวลาการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช มากที่สุด 6-10 ปี ร้อยละ 69.90 รองลงมา 11-15 ปี ร้อยละ 19.41 และ 16-20 ปี ตามลำดับ ค่าใช้จ่ายในการซื้อสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 1,001-1,500 บาทต่อปี ร้อยละ 67.96 เหตุผลที่ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของชาวบ้านส่วนใหญ่เพื่อใช้กำจัดวัชพืช ร้อยละ 62.13 รองลงมาเพื่อใช้กำจัดแมลงและโรคอื่นๆ ร้อยละ 12.62 และเพื่อใช้บำรุงในการเพิ่มผลผลิต ร้อยละ 9.70 แหล่งที่ซื้อสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ส่วนใหญ่ซื้อจากร้านจำหน่ายสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ร้อยละ 85.43 รองลงมาซื้อจากกองทุนกลุ่มเกษตรกรของหมู่บ้าน ร้อยละ 11.65 และซื้อจากนายทุนในหมู่บ้านให้ซื้อเชื้อสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ร้อยละ 2.92 เมื่อมีปัญหาจากโรคหรือศัตรูพืชท่านจะปรึกษาหรือขอคำแนะนำส่วนใหญ่จากหน่วยงานราชการจากพนักงาน/นักวิชาการ/อบต./เกษตร ร้อยละ 89.32 รองลงมา ผู้จำหน่ายสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ร้อยละ 8.73 และเพื่อนเกษตรกรด้วยกัน ร้อยละ 1.95 วิธีการกำจัดาษณะบรรจสารเคมีกำจัดศัตรูพืชส่วนใหญ่ ผึ่ง, เผา ร้อยละ 95.14 และเก็บรวบรวมไว้ขายให้กับผู้มารับซื้อของเก่า ร้อยละ 4.86

ส่วนที่ 2 ผลการศึกษาด้านความรู้เกี่ยวกับสารเคมีกำจัดศัตรูพืชภาพรวม

การเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยด้านความรู้เกี่ยวกับการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของกลุ่มตัวอย่างในภาพรวมก่อนและหลังการพัฒนา จำนวน 103 คน พบว่า คะแนนเฉลี่ยความรู้ก่อนการพัฒนาเท่ากับ 7.56 คะแนน และหลังการพัฒนา ค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นเป็น 10.42 คะแนน จากคะแนนเดิม 13 คะแนน ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนความรู้ก่อน และหลังการพัฒนา พบว่า มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ (p<0.001, 95%CI =2.16-3.40) สรุปได้ว่า การพัฒนาความรู้การป้องกันอันตรายและควบคุมการใช้สารกำจัดศัตรูพืช ทำให้กลุ่มตัวอย่างมีความรู้เพิ่มขึ้น ดังตารางที่ 1

ส่วนที่ 3 ผลการศึกษาด้านการปฏิบัติเกี่ยวกับสารเคมีกำจัดศัตรูพืชภาพรวม

การเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยด้านการปฏิบัติเกี่ยวกับ

การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของกลุ่มตัวอย่างในภาพรวม ก่อนและหลังการพัฒนา จำนวน 103 คน พบว่า การปฏิบัติ ก่อนการพัฒนาเท่ากับ 20.52 คะแนน และหลังการพัฒนา ค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นเป็น 28.16 คะแนน ผลการเปรียบเทียบ ความแตกต่างของคะแนนการปฏิบัติก่อน และหลังการพัฒนา พบว่า มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ ($p < 0.001$, $CI = 13.74 - 21.24$) สรุปได้ว่าการพัฒนา ด้านการปฏิบัติการป้องกันอันตรายและควบคุมการใช้ สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในเกษตรกรทำให้กลุ่มตัวอย่างมีการ ปฏิบัติที่ถูกต้องเพิ่มขึ้น ดังตารางที่ 2

ผลการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ

1. ขั้นการวางแผน (Planning) การประชุมวางแผน แบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการในขั้นตอนการวางแผน ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมจะทำให้ความ สำคัญต่อความคิดและการมีส่วนร่วมของชุมชนบนพื้นฐาน ความเท่าเทียมกัน ยึดคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา จากการ ประชุมโดยใช้เทคนิคกระบวนการมีส่วนร่วม มีการระดม ความคิดเพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหาการดำเนินงาน

การป้องกันและควบคุมการใช้สารกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกร ในชุมชน ผลการประชุมได้โครงการ จำนวน 3 โครงการ แบ่งโครงการออกเป็น 3 ประเภท ประเภทที่ 1 คือ โครงการ ที่ชุมชนสามารถดำเนินการได้เองนั้นมีจำนวน 1 โครงการ คือ โครงการประชุมเชิงปฏิบัติการวางแผนแบบมีส่วนร่วม ในชุมชนในการป้องกันอันตรายและควบคุมการใช้สารเคมี- กำจัดศัตรูพืชในเกษตรกร ประเภทที่ 2 คือ โครงการที่ชุมชน ต้องร่วมดำเนินการและ/หรือขอความร่วมมือจากองค์กร- ปกครองส่วนท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลกุดละ และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องมีจำนวน 1 โครงการ คือ โครงการเกษตรกรปลอดภัยลดการใช้และป้องกันสารเคมี สู่เกษตรกรอินทรีย์สร้างวิถีชุมชน และประเภทที่ 3 โครงการ ที่ชุมชนไม่สามารถดำเนินการได้เอง ต้องให้หน่วยงาน ภายนอกช่วยดำเนินการให้ มีจำนวน 1 โครงการ คือ โครงการ ธรรงค์เจาะเลือดเพื่อตรวจหาสารเคมีตกค้างในเกษตรกร กลุ่มเสี่ยง

2. ขั้นการปฏิบัติ (Action) เป็นการดำเนินการ ตามแผนปฏิบัติการ ทั้ง 3 โครงการในการดำเนินงานการ

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับความรู้เกี่ยวกับสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ก่อนและหลัง การพัฒนา

ผลเปรียบเทียบความรู้เกี่ยวกับการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช						
	Mean	SD	Mean Diff.	95%CI		p-value
				Upper	Lower	
ก่อนการพัฒนา	7.56	1.63	2.80*	2.16	3.40	<0.001*
หลังการพัฒนา	10.42	1.54				

* มีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.001$)

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับการปฏิบัติเกี่ยวกับสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ก่อนและหลัง การพัฒนา

ผลเปรียบเทียบการปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช						
	Mean	SD	Mean Diff.	95%CI		p-value
				Upper	Lower	
ก่อนการพัฒนา	20.52	0.51	17.55	13.74	21.24	<0.001*
หลังการพัฒนา	28.16	0.46				

* มีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.001$)

ป้องกันอันตรายและควบคุมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ในเกษตรกร โดยบูรณาการร่วมกับชุมชน แผนงานโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลขามป้อม และแผนกองทุนหลักประกันสุขภาพตำบลกุดเสาะ ประชาชนในหมู่บ้านได้พัฒนาความรู้และการปฏิบัติตัว ตลอดจนการมีเครือข่ายในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานในทุกขั้นตอน

3. ขั้นสังเกต (Observation) ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยออกติดตามสนับสนุนในการปฏิบัติตามแผนในระดับชุมชนในการเตรียมความพร้อมในการปฏิบัติงาน จากการสังเกตของผู้วิจัยกลุ่มภาคีเครือข่ายด้านการเตรียมความพร้อมในการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายเป็นผู้นำในการวางแผนในแต่ละวัน และจากการสัมภาษณ์เครือข่ายชุมชนให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงาน พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการที่ผ่านการประชุมจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วมทุกคนให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงานโดยสังเกตการบันทึกการปฏิบัติงานโครงการและการติดตามนิเทศ ด้านความตั้งใจการปฏิบัติงานจากการสังเกตของผู้วิจัย พบว่า ทุกกลุ่มมีความตั้งใจปฏิบัติงาน ด้านการบันทึกผลการปฏิบัติงานและข้อค้นพบจากการสังเกตพบว่าส่วนใหญ่ทำหน้าที่ผลการดำเนินงานและด้านการแสดงความคิดเห็นเพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้นจากการสังเกตผู้วิจัย พบว่า แกนนำชุมชนทุกคนมีส่วนร่วมในการแสดงข้อคิดเห็นเพื่อปรับปรุงต่อสมาชิกในกลุ่มนั้นๆ

4. ขั้นสะท้อนผล (Reflection) การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถอดบทเรียนและคืนข้อมูลเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่นั้นจนถึงการวางแผน จนถึงขั้นการสะท้อนผล โดยผู้วิจัยได้ทบทวนแนวทางและนำเสนอผลการดำเนินงานที่ทุกคนกำหนดร่วมกันขึ้น ให้กับผู้เกี่ยวข้องทราบ สรุปสิ่งที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานทั้งปัจจัยแห่งความสำเร็จ อุปสรรคและข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการป้องกันและควบคุมการใช้สารกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรในชุมชน พื้นที่รับผิดชอบของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลขามป้อม ตำบลกุดเสาะ อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ โดยเน้นการดำเนินงานมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอนซึ่งสามารถสรุปกระบวนการดำเนินงานประกอบด้วย การพัฒนาความรู้ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมการนิเทศติดตาม ประเมินผล การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการคืนข้อมูล

สรุปผลการวิเคราะห์ชุมชนด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนในหมู่บ้าน ร่วมศึกษา ค้นคว้า เก็บข้อมูล ร่วมวิเคราะห์ และเผยแพร่ ขยายผลสู่กลุ่มเป้าหมาย สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้เกิดความผูกพันและศรัทธา ตลอดจนเชื่อมั่นต่อเจ้าหน้าที่ จึงส่งผลให้กิจกรรมประสบผลสำเร็จตามโครงการการมีส่วนร่วมและการให้การสนับสนุนในการป้องกันและควบคุมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกร โดยใช้การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในชุมชนและตัวแทนหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ การวางแผนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันอันตรายและควบคุมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกร ภาคีเครือข่ายในชุมชนและตัวแทนหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ซึ่งการเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนเป็นการสร้างโอกาสให้ภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมและเต็มใจเปิดโอกาสให้ทุกคนได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์สามารถเสนอแนวคิดของตนให้กลุ่มเข้าใจสภาพปัญหาและความต้องการและข้อจำกัดที่มีอยู่จากการประชุมสนทนากลุ่ม และการสังเกตโดยเริ่มจากการค้นหาปัญหาการวิเคราะห์ปัญหา การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา การจัดทำแผนงานโครงการไปดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาและดำเนินการจนสำเร็จทั้ง 3 โครงการ โดยได้รับความร่วมมือจากเกษตรกร ภาคีเครือข่ายในชุมชนและตัวแทนหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่เป็นอย่างดี โดยการสนับสนุนตามบทบาทหน้าที่ดังต่อไปนี้ (1) กลุ่มเกษตรกร มีหน้าที่ เฝ้าระวังตนเองและครอบครัวในการป้องกันอันตรายและการควบคุมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ตลอดจนให้ความร่วมมือต่อผู้นำชุมชนและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อลดการใช้/ไม่ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ตลอดจนการสร้างการรวมกลุ่มเกษตรกร และการตรวจสุขภาพอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง เมื่อพบความเสี่ยงเกิดขึ้นให้ดำเนินการตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่สาธารณสุข (2) กลุ่มผู้นำชุมชน มีหน้าที่สนับสนุนองค์การชุมชนอาสาสมัคร และกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชนร่วมกันประชุมพิจารณาวิเคราะห์ชุมชน เพื่อวางแผนหาแนวทางแก้ไขปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยหน่วยงานส่วนราชการที่ทำงานด้านพัฒนาจะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาเท่านั้น วิธีการนี้เป็นวิธีการที่ดีที่ประชาชนภายในชุมชน

ได้ตระหนักถึงความสามารถของตนเองได้รู้จักการวิเคราะห์ ชุมชนของตน และการดำเนินการติดตามเฝ้าระวังในชุมชน และถ่ายทอดความรู้และแนวทางการดำเนินงานแก่เกษตรกร (3) องค์การบริหารส่วนตำบล มีหน้าที่สนับสนุนบริการดูแล สุขภาพของสถานบริการสาธารณสุข สนับสนุนทรัพยากร ในการแก้ไขปัญหาและการมีส่วนร่วมการจัดดูแลสุขภาพเชิงรุก อนุมัติแผนงานโครงการการใช้กฎหมายควบคุม ได้แก่ ควบคุมป้าย/แผ่นประกาศ/ใบปลิวโฆษณาสารเคมีทางการ เกษตรในเขตพื้นที่เขตขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ต้อง มีการขออนุญาตจากเจ้าพนักงานท้องถิ่นการควบคุมมิให้มีการทิ้งเศษวัสดุเหลือใช้/ขวดภาชนะบรรจุสารเคมีกำจัด- ศัตรูพืชที่ใช้แล้วในที่สาธารณะ ริมถนนหรือแหล่งน้ำ หรือ ท้องทุ่งนา ออกข้อบังคับตำบลว่าด้วยการควบคุมการทิ้ง หรือ รวบรวมสิ่งปฏิกูล หรือมูลฝอยในท้องถิ่นเพื่อให้คำแนะนำ หรือออกคำสั่งให้ผู้กระทำการฝ่าฝืนข้อกำหนดปรับปรุง แก้ไขได้รวมทั้งมีอำนาจใจการสั่งให้แก้ไขหรือจับกุมในกรณี ไม่แก้ไขเพื่อดำเนินคดีตามกฎหมายได้ องค์การบริหาร- ส่วนตำบลทุกเลาะมีอำนาจในการตราข้อบังคับตำบลเพื่อ ควบคุม มิให้นำสารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่ประกาศห้ามใช้แล้ว และกลุ่มที่มีพิษร้ายแรงตาม พ.ร.บ. วัตถุอันตราย พ.ศ. 2535 เข้ามาใช้ในชุมชน ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพและ สิ่งแวดล้อมรวมทั้งระบบนิเวศของชุมชน การใช้สารเคมี- กำจัดศัตรูพืชที่ก่อให้เกิดเหตุรำคาญจนเป็นเหตุให้เกิด อันตรายต่อสุขภาพของคนในชุมชน หากเป็นเหตุรำคาญ มีอำนาจออกคำสั่งให้ผู้ก่อเหตุนั้นระงับหรือแก้ไขปรับปรุงได้ หรือราชการส่วนท้องถิ่นมีอำนาจในการแก้ไขได้เองโดยคิด ค่าใช้จ่ายจากผู้ก่อเหตุรำคาญนั้น และมีอำนาจสั่งห้ามใช้ มิให้ใช้หรือไม่ยอมให้บุคคลใดใช้สถานที่นั้นได้ (4) สภา- องค์การบริหารส่วนตำบลทุกเลาะ มีหน้าที่ให้ความเห็นชอบ แผนพัฒนาอบต. เป็นแนวทางในการบริหารกิจการของอบต. พิจารณาและให้ความเห็นชอบร่างข้อบัญญัติ อบต. งบ- ประมาณรายจ่ายประจำปี และร่างข้อบัญญัติงบประมาณ รายจ่ายเพิ่มเติมของ อบต. ควบคุมการปฏิบัติงานของ นายกอบต. ให้เป็นไปตามกฎหมาย นโยบายแผนพัฒนาอบต. ข้อบัญญัติระเบียบ และข้อบังคับของทางราชการ (5) เกษตร- ตำบล มีหน้าที่ ดำเนินบทบาทในการกระตุ้นให้ประชาชน แสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างมี เป้าหมายตลอดจนแนะนำการป้องกันอันตรายจากการใช้

สารเคมีกำจัดศัตรูพืช การใช้นวัตกรรมการเกษตรใหม่ มาถ่ายทอดความรู้แก่เกษตรกร การส่งเสริมการรักษาหน้าดิน และการใช้ปุ๋ยชีวภาพ สมุนไพรไล่แมลงและทางเลือกอื่นๆ ที่ลดการใช้สารเคมี (6) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำ- หมู่บ้านมีหน้าที่ให้ความรู้วิธีดูแลสุขภาพตนเองการเลือกซื้อ- จ้างควรเลือกให้ตรงวัตถุประสงค์ของการใช้กำจัดแมลง แต่ละชนิด การใช้และเก็บรักษาให้ถูกวิธีเพื่อให้เกิดความ- ปลอดภัยทั้งต่อตัวเอง ครอบครัว และสิ่งแวดล้อมการส่งเสริม เช่น ควรกินผักตามฤดูกาล ปลูกผักปลอดสารไว้ทานใน- ครัวเรือน ล้างผักเพื่อลดสารพิษ เลือกซื้อผักที่ปลอดภัยจาก สารพิษที่มีการรับรอง และส่งเสริมการดำเนินงานตามนโยบาย เศรษฐกิจพอเพียง และ (7) เจ้าหน้าที่สาธารณสุข มีหน้าที่ สนับสนุนวิชาการ สำรวจข้อมูลเกษตรกรและความเสี่ยง ตรวจสารพิษตกค้างในพืชผักผลไม้ในตลาดนัดชุมชน เจาะเลือดเกษตรกรกลุ่มเสี่ยงและให้คำแนะนำส่งต่อรักษา ถ้ามีอาการรุนแรง ตลอดจนจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้จาก การนำแนวทางการดูแลตนเองไปปฏิบัติการประชุมคณะ- กรรมการกองทุนสุขภาพตำบลเมื่อผลักดันแผนงานระดับ พื้นที่การพัฒนารูปแบบของภาคีเครือข่ายในการป้องกัน อันตรายและควบคุมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของ เกษตรกรในชุมชนโดยใช้การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ในพื้นที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลขามป้อม ได้พัฒนา ความรู้และการปฏิบัติในการป้องกันอันตรายและควบคุม การใช้สารกำจัดศัตรูพืช ทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการมี ความรู้และปฏิบัติที่ถูกต้อง ผลการประชุมวางแผนแบบมี ส่วนร่วมของชุมชน เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมแสดง- ความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์และสภาพปัญหาของการ ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกร วางแผนแก้ไขปัญหา และร่วมกันตัดสินใจเลือกแนวทางในการแก้ไขปัญหา เพื่อให้ได้แนวทางการดำเนินงานที่สอดคล้องเหมาะสม กับวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชน

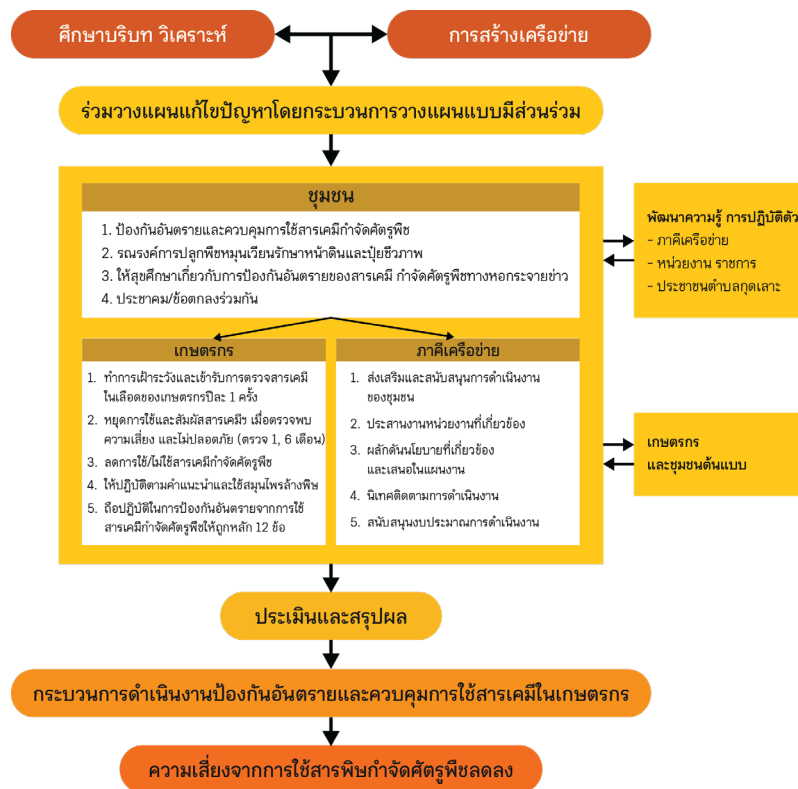
สรุป

การพัฒนารูปแบบการป้องกันอันตรายและควบคุม การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในเกษตรกรแบบมีส่วนร่วม ของภาคีเครือข่ายในชุมชน เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ตามวงจรปฏิบัติการของ Kernmis และ Mctaggart มี

4 ขั้นตอน คือ การวางแผน การปฏิบัติ การสังเกตผล และการสะท้อนผล ร่วมกับกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการป้องกันอันตรายและควบคุมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในเกษตรกร ผลการศึกษามีแผนงานการดำเนินงาน จำนวน 3 โครงการกระบวนการพัฒนาที่สนับสนุนการดำเนินงานที่สำคัญคือ การพัฒนาความรู้ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมการนิเทศติดตาม ประเมินผล การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการคืนข้อมูลภายหลังการพัฒนาการป้องกันอันตรายและควบคุมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในเกษตรกรในชุมชนของกลุ่มตัวอย่างมี

คะแนนเฉลี่ยความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับการป้องกันอันตรายและควบคุมการใช้สารกำจัดศัตรูพืชมากกว่าก่อนการพัฒนาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.001$) สรุปได้ว่าการพัฒนาความรู้และการปฏิบัติในการป้องกันอันตรายและควบคุมการใช้สารกำจัดศัตรูพืช ทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการมีความรู้และปฏิบัติที่ถูกต้องเพิ่มขึ้น ผลการประชุมวางแผนแบบมีส่วนร่วมของชุมชน เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์และสภาพปัญหาของการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกร วางแผนแก้ไขปัญหา และร่วมกันตัดสินใจเลือกแนวทางในการแก้ไขปัญหา เพื่อให้ได้แนวทางการดำเนินงานที่สอดคล้องเหมาะสมกับวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 รูปแบบของภาคีเครือข่ายในการป้องกันอันตรายและควบคุมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรในชุมชน โดยมีการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในพื้นที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลขามป้อม

วิจารณ์

ด้านความรู้ เกี่ยวกับการป้องกันอันตรายและควบคุมการใช้สารกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกร ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนความรู้ก่อนและหลังการพัฒนาพบว่า มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.001$, $95\% \text{ CI} = 2.16 - 3.40$) สรุปได้ว่าการพัฒนาความรู้ การป้องกันอันตรายและควบคุมการใช้สารกำจัดศัตรูพืช ทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการมีความรู้เพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับสิทธวัฒน์ คุณเวียง⁽⁸⁾ ได้ศึกษาการพัฒนาการดำเนินงานตามมาตรฐานการดำเนินงานป้องกันควบคุมโรคและภัยสุขภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตำบลวังแสง อำเภอแกดำ จังหวัดมหาสารคาม โดยใช้กระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม พบว่า บุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลมีความรู้ความเข้าใจในการป้องกันและควบคุมโรคและภัยสุขภาพขององค์การบริหารส่วนตำบลก่อนการพัฒนาอยู่ในระดับสูงค่าเฉลี่ยเท่ากับ 16.08 หลังการพัฒนาในระดับสูงค่าเฉลี่ยเท่ากับ 17.35 ซึ่งเพิ่มขึ้นมากกว่าก่อนการพัฒนาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p > 0.05$) ด้านการปฏิบัติเกี่ยวกับการป้องกันอันตรายและควบคุมการใช้สารกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกร ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนการปฏิบัติก่อน และหลังการพัฒนา พบว่า มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.001$, $95\% \text{ CI} = 13.74 - 21.24$) สรุปได้ว่าการพัฒนา ด้านการปฏิบัติการป้องกันอันตรายและควบคุมการใช้สารกำจัดศัตรูพืช ทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการมีการปฏิบัติที่ถูกต้องเพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับปรารณา ทัดเทียมพงษ์⁽⁹⁾ ได้ศึกษาความรู้และพฤติกรรมการป้องกันตนเองจากการใช้สารเคมีกำจัด ศัตรูพืชของเกษตรกรผู้ปลูกข้าว: กรณีศึกษาตำบลคุยบ้านโอง อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร ผลการวิจัย พบว่า ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับสารเคมีกำจัดศัตรูพืช กลุ่มตัวอย่างในภาพรวมอยู่ในระดับสูง ($\text{Mean} = 0.96$, $\text{SD} = 0.05$) และพฤติกรรมการป้องกันตนเองจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\text{Mean} = 2.42$, $\text{SD} = 0.33$) สอดคล้องกับผลงานวิจัยของขจรศักดิ์ ผิวเกลี้ยง และคณะ⁽¹⁰⁾ การพัฒนารูปแบบการป้องกันผลกระทบทางสุขภาพและความปลอดภัยจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรโดยการมีส่วนร่วม

ของชุมชนในจังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัย พบว่า เกษตรกรมีความรู้ระดับสูง ร้อยละ 61.4 พฤติกรรมการป้องกันผลกระทบทางสุขภาพและความปลอดภัยจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชระดับปานกลาง ร้อยละ 72.6 รูปแบบการป้องกันผลกระทบทางสุขภาพและความปลอดภัยจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อศึกษาผลของการวางแผนแบบมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า เกษตรกรผู้ปลูกอ้อยมีการปฏิบัติในการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่ถูกต้องและปลอดภัยก่อนดำเนินการอยู่ในระดับดี ร้อยละ 71.9 หลังดำเนินการ ร้อยละ 100 เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนการป้องกันอันตรายและควบคุมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกร และภาคีเครือข่ายเกี่ยวข้อง การวางแผนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันอันตรายและควบคุมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช พบว่า ตัวแทนภาคีเครือข่ายได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนได้โครงการจากการประชุมวางแผนแบบมีส่วนร่วม จำนวน 3 โครงการ (1) โครงการประชุมเชิงปฏิบัติการวางแผนแบบมีส่วนร่วมในชุมชนในการป้องกันอันตรายและควบคุมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในเกษตรกร (2) โครงการเกษตรกรปลอดภัยลดการใช้และป้องกันสารเคมีสู่เกษตรกรอินทรีย์สร้างวิถีชุมชน (3) โครงการณรงค์เจาะเลือดเพื่อตรวจหาสารเคมีตกค้างในเกษตรกรกลุ่มเสี่ยง จากโครงการทั้งหมด 3 โครงการนี้ได้ดำเนินการแล้วเสร็จ โดยได้รับความร่วมมือจากเกษตรกรและภาคีเครือข่ายอย่างดี สอดคล้องกับการศึกษาของสุนทรียะปลั่งกมล⁽¹¹⁾ ได้ศึกษาการพัฒนาแนวทางการลดใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกร ตำบลหนองยาว อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า ด้านความรู้ในการใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืช ก่อนการเข้าร่วมแนวทางการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เกษตรกรมีความรู้เรื่องสารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืชในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย 13.33 หลังการทดลองการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเกษตรกรมีความรู้เรื่องสารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืช ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 24.06 ด้านพฤติกรรมในการใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืชในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ย 47.74 หลังการเข้าร่วมโปรแกรมการปฏิบัติในการใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืช ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 67.68

ดังนั้นแนวทางการป้องกันการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในเกษตรกร ทำให้เกษตรกรในพื้นที่ได้รับความรู้และมีพฤติกรรมในการป้องกันตนเองจากการใช้สารเคมีที่ถูกต้องกับบริบทพื้นที่ มีภาคีเครือข่ายที่ส่งเสริมสนับสนุนในเรื่องงบประมาณดำเนินงานโครงการวางแผนแบบมีส่วนร่วมในชุมชนป้องกันอันตรายและควบคุมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในเกษตรกร โครงการเกษตรกรปลอดภัยลดการใช้และป้องกันสารเคมีสู่เกษตรกรอินทรีย์สร้างวิถีชุมชน และโครงการรณรงค์เจาะเลือดเพื่อตรวจหาสารเคมีตกค้างในเกษตรกรกลุ่มเสี่ยงเพื่อส่งเสริมสุขภาพเกษตรกรในพื้นที่ลดการใช้สารเคมี

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณนายนิมิตร จรัสสุริยสกุล สาธารณสุขอำเภอ-เกษตรสมบูรณ์ ที่สนับสนุนการศึกษาวิจัยเรื่องพัฒนารูปแบบ

ส่งเสริมสุขภาพเพื่อป้องกันอันตรายและควบคุมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในเกษตรกรแบบมีส่วนร่วมของภาคี-เครือข่ายในพื้นที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลขามป้อมอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ประจำปี 2568 ขอบคุณองค์การบริหารส่วนตำบลตำบลกุดเสาะ ผู้ใหญ่บ้านทั้ง 5 หมู่บ้าน และประธานอาสาสมัครสาธารณสุขประจำ-หมู่บ้านที่สนับสนุนให้มีการจัดการประชุมวางแผนการดำเนินงานป้องกันอันตรายและควบคุมการใช้สารเคมี-กำจัดศัตรูพืชในเกษตรกรและประชุมสรุปผลการดำเนินงานทำให้มีแนวทางการดำเนินงานอย่างชัดเจน ขอขอบคุณผู้ช่วยสาธารณสุขอำเภอเกษตรสมบูรณ์ และเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลขามป้อมทุกคนที่ให้ความร่วมมือในการดำเนินการดำเนินงานตามกระบวนการวิจัย ทำให้การวิจัยสำเร็จได้ด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

1. สำนักงานเกษตรอำเภอเกษตรสมบูรณ์. ข้อมูลด้านการเกษตร [อินเทอร์เน็ต]. [สืบค้นเมื่อ 3 มี.ค. 2568]. แหล่งข้อมูล: <https://chaiyaphum.doae.go.th/kasetsombun/>
2. สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดชัยภูมิ. ระบบคลังข้อมูลสุขภาพ Health Data Center (HDC) ระดับจังหวัด [อินเทอร์เน็ต]. [สืบค้นเมื่อ 15 ก.พ. 2568]. แหล่งข้อมูล: <https://hdc.moph.go.th/cpm/public/main>
3. โรงพยาบาลเกษตรสมบูรณ์. รายงานประจำปี 2562: เอกสารรายงานผลการปฏิบัติงานอาชีพอนามัย (แบบ อส1-3) ประจำปี 2562. ชัยภูมิ: โรงพยาบาลเกษตรสมบูรณ์; 2562.
4. สำนักงานสาธารณสุขอำเภอเกษตรสมบูรณ์. รายงานประจำปี 2567: ผลการปฏิบัติงานอาชีพอนามัยและเวชกรรมสิ่งแวดล้อมอำเภอ-เกษตรสมบูรณ์ ประจำปี 2567. ชัยภูมิ: สาธารณสุขอำเภอเกษตรสมบูรณ์; 2567.
5. Kemmis S, McTaggart R. The action research planner. 3rd ed. Geelong, Australia: Deakin University Press; 1988.
6. Bloom BS. Hand book on formative and summative evaluation of student learning. New York: Mc Graw-Hill Book Company; 1971.
7. Best JW. Research in education. 2nd ed. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall; 1977.
8. สีดวิวัฒน์ คุณเวียง. การพัฒนาการดำเนินงานตามมาตรฐานการดำเนินงานป้องกันควบคุมโรคและภัยสุขภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตำบลวังแสง อำเภอแกดำ จังหวัดมหาสารคาม [วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม; 2554. 79 หน้า.
9. บรรณานา ทัดเทียมพงษ์. ความรู้และพฤติกรรมกรรมการป้องกันตนเองจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรผู้ปลูกข้าว: กรณีศึกษาตำบลคูบัวอำเภอ อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร. วารสารพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2565;4:90-130.
10. ขจรศักดิ์ ผิวเกลี้ยง, พรสุข หุ่นนิรันดร์. การพัฒนารูปแบบการป้องกันผลกระทบทางสุขภาพ และความปลอดภัยจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัดสุพรรณบุรี. วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยา เชียงพุทธ 2565;7:158-74.
11. สุนทรีย์ ปลั่งกมล. การพัฒนาแนวทางการลดใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกร ตำบลหนองยาว อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร 2558;2:65-100.

Developing a Health Promotion Model to Prevent Harm and Control the Use of Pesticides in Farmers with Participation of Network Partners Kham Pom Subdistrict Health Promotion Hospital, Chaiphum Province

Sawitree Phenphim

*Kham Pom Subdistrict Health Promoting Hospital, Kaset Sombun District, Chaiphum Province
Thailand*

Abstract

This research was an action research study aimed to develop a model for promoting health, preventing harm, and controlling pesticide use among farmers in the network area of Kham Pom Sub-district Health Promotion Hospital, Kaset Sombun District, Chaiphum Province. Kemmis and McTaggart's research cycle model was used, consisting of four steps: Plan, Act, Observe, and Reflect, was used. The study sample was divided into two groups: (1) 103 at-risk farmers with high cholinesterase enzyme test results residing in the area served by Kham Pom Sub-District Health Promotion Hospital, and (2) 40 network partners, specifically selected. Data were collected using a questionnaire consisting of three parts: personal information, knowledge test on preventing and controlling harm from pesticide use, and farmers' practices in pesticide use. The data were analyzed by comparing scores on knowledge and practices in pesticide use. Pre- and post-model development analysis using paired t-tests and qualitative data analysis revealed that the development of pesticide hazard prevention and control among farmers in the sample community had resulted in significantly higher average scores on knowledge and practice regarding pesticide hazard prevention and control compared to before the development ($p < 0.001$). Furthermore, participants demonstrated greater adherence and participation in pesticide hazard prevention and control. Overall, after receiving the model, the target group participating in the project showed increased knowledge and practice on correct pesticide hazard prevention and control.

Keywords: hazard prevention; pesticide control; network partners; health promotion